

Svenskt ekoindex

KVARTAL 1 2020

Mäter försäljningen av ekologisk
mat med svenska råvaror

Ekobondens marknad:

Detta är Svenskt ekoindex

Svenskt ekoindex är ett mått på försäljningen av ekologisk mat i svensk dagligvaruhandel. Den publiceras kvartalsvis av Ekologiska Lantbrukarna inom ramen för projektet *Ekobondens Marknad*.

Det unika med Svenskt ekoindex är att det bara speglar försäljningen av sådana produkter som kan produceras i Sverige. Syftet är att ge en bild av utvecklingen på marknaden för de produkter som kan produceras av svenska ekologiska bönder. Det innebär att indexet mäter försäljningen av produkter som i huvudsak tillverkas av råvarorna spannmål, mjölk, ägg och kött. Bakom indexet ligger data från analysföretaget Nielsen.

Frukt, grönsaker, potatis och rotfrukter saknas i underlaget för Svenskt ekoindex. Det beror på att Nielsen inte har möjlighet att mäta lösviktsförsäljning i butik och därför inte tillhandahåller dessa data.

Under 2018 till 2020 har arbetet med Svenskt ekoindex stöd från Jordbruksverket.

Denna rapport har sammanställts av lantbruks-ekonomen *Lars Jonasson* och lantbruksjournalisten och konsulten *Niclas Åkeson*. Författarna ansvarar ensamma för innehållet i rapporten.

Sammanfattning	3
1. Trender i handeln	4
2. Merpris i handeln	7
3. Råvarans mervärde i butik	9

Utfallet: Covid-19-hamstring drar upp totalindex

Svenskt ekoindex mäter förändringen i försäljningen av ekologiska livsmedel i den svenska dagligvaruhandeln kvartalsvis. Under kvartal 1 2020 ökar denna med 3,9 procent jämfört med samma period under 2019. Det ska direkt sägas att det är mycket svårt att analysera vad den här ökningen egentligen säger om de långsiktiga trenderna. Covid-19-pandemin har gjort att många förändringar inträffar samtidigt vilket gör det svårt att få ihop en helhetlig bild av utvecklingen.

Svenskt ekoindex mäter enbart försäljningsutvecklingen i dagligvaruhandeln. Sedan pandemin bröt ut har en del av konsumtionen av mat i Sverige flyttat från såväl restauranger som storkök till hemmen. Därmed har också försäljningen via dagligvarubutikerna ökat. Vi vet också att försäljningen via gårdsbutiker och Reko-ringar har ökat markant efter pandemins utbrott. Vad nettot av dessa förändringar blir saknas det dataunderlag för att bedöma.

En del av svårigheterna med att tolka uppgången i Svenskt ekoindex det här kvartalet ligger också i en kombination av hamstringsvågen och hur indexet är uppbyggt. Uppgången i totalindexet förklaras helt och hållet av en kraftigt ökad försäljning av ekologiska havregryn och ekologiskt vetemjöl. Båda dessa produkter var hamstringsvaror i pandemins inledningskede. När indexet beräknas används därtill havregryn och vetemjöl som mätare för alla spannmålsbaserade produkter i handeln, alltså även pasta, knäckebröd, färskt bröd mm. Om hamstringen av övriga spannmålsbaserade produkter var

mindre än för havregryn och vetemjöl, så kommer indexet att överskatta försäljningen av dessa under kvartal 1 i år.

Trots dessa svårigheter har vi valt att publicera Svenskt ekoindex helt utan korrigeringar för extraordinära händelser. Resultatet blir en markant ökning av den ekologiska försäljningen i dagligvaruhandeln under första kvartalet i år. Uppgången drivs helt av den mycket kraftiga försäljningsökningen för ekologiska havregryn och vetemjöl. För dessa produkter ökade försäljningsvärdet jämfört med första kvartalet 2019 med 25 %. Uppgången var så stor att den mer än väl kompenserade för en fortsatt nedgång i försäljningsvärdet för ekologiska mejeriprodukter. För dessa minskade försäljningsvärdet med 3,8 % under första kvartalet 2020 jämfört med samma period 2019. Också nötkött, griskött och får- och lamm backade jämfört med 2019. För färsk kyckling blev det däremot en ökning av försäljningsvärdet med hela 16,8 % jämfört med första kvartalet 2019. Färsk kyckling är dock fortfarande en så liten andel av all ekoförsäljning att det bara påverkar totalindexet marginellt.

Värt att notera är dock att försäljningsvärdet för de ekologiska mejeriprodukterna nu under två kvartal i rad har stigit jämfört med närmast föregående kvartal. Om det är ett trendbrott eller inte återstår att se. Nästa kvartalsrapport publiceras i början av augusti 2020. ■

Kapitel 1: Svenskt ekoindex ökar 3,9 % i kvartal 1 2020

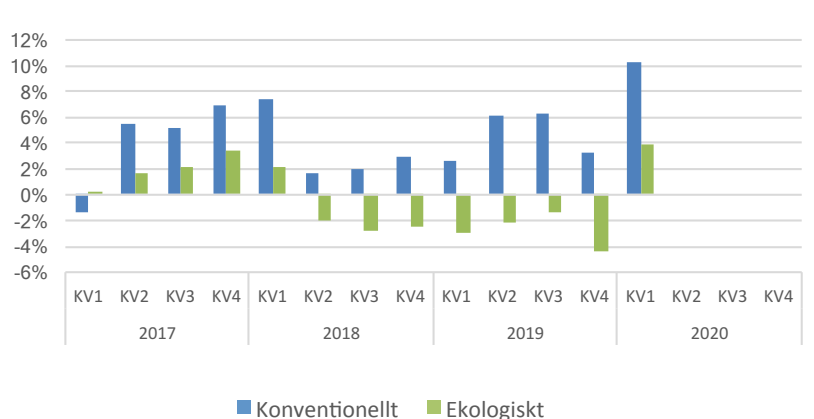
Försäljningen av ekologisk mat ökade med 3,9 % under första kvartalet 2020. Svenskt ekoindex mäter värdet av handelns försäljning av de ekologiska livsmedel som i huvudsak produceras eller hade kunnat produceras i Sverige. Med uppgången bröts en två år lång nedåtgående trend som kvartal för kvartal har pågått sedan andra kvartalet 2018.

Förklaringen till uppgången under kvartalet drivs nästan enbart av en kraftigt ökad försäljning av ekologiska gryn- och mjölprodukter under hamstringsvågen i samband med utbrottet av Covid-19-pandemin. Försäljningsvärdet för gryn- och mjölprodukter ökade med 25,3 % under kvartalet. I Svenskt ekoindex används havregryn och vetemjöl som indikator för samtliga spannmålsbaserade produkter i dagligvaruhandeln. Det betyder att till exempel även pasta,

knäckebröd och mjukt bröd antas följa havregryns och vetemjölets försäljning. Exakt hur hamstringsvågen såg ut vet vi inte, men att den omfattade även pasta och knäckebröd är klart. Däremot påverkades sannolikt försäljningen av färskt bröd mindre. Det gör att Svenskt ekoindex sannolikt i någon mån har överskattat försäljningen av spannmålsbaserade produkter under första kvartalet.

Samtidigt fortsatte nedgången i försäljningen av ekologiska mejeriprodukter. Jämfört med första kvartalet 2019 minskade försäljningsvärdet för ekologiska mejeriprodukter med 3,1 %. Däremot ökade försäljningen av ekologiska mejeriprodukter jämfört med sista kvartalet 2019, något som inte hänt de senaste fyra åren. ●

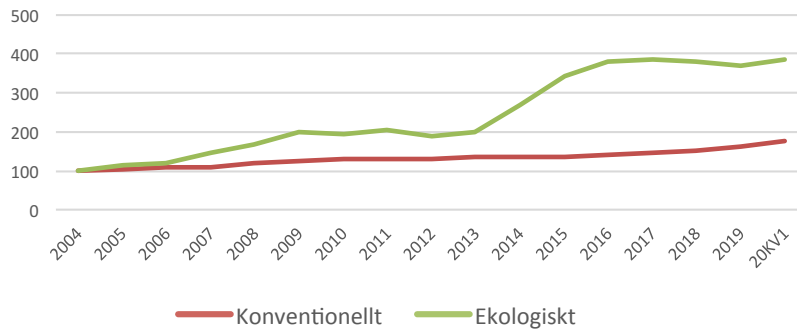
Detaljhandel, livsmedel med möjlig svensk råvara.
Förändring mot samma kvartal året före.

FIGUR 1. Försäljningsutveckling i dagligvaruhandeln i värde för livsmedel som kan produceras i Sverige, 2017 till 2019. Staplarna visar skillnaden i värde jämfört med samma kvartal ett år tidigare. Ekoförsäljningen ökade under första kvartalet 2020 jämfört med första kvartalet 2019 med 3,9 procent. I diagrammet ingår mejeriprodukter, kött, ägg och spannmålsprodukter. Grönsaker ingår inte på grund av brist på data. Källa: Egen bearbetning av grunddata från Nielsen.

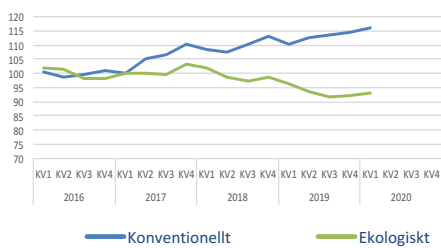
Trender i handeln

Försäljningen i butik av livsmedel som kan produceras i Sverige (Index 2004=100)

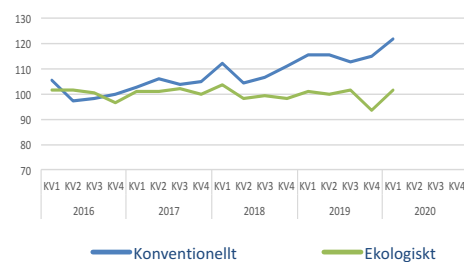
FIGUR 2. Indexerat försäljningsutveckling i dagligvaruhandeln i värde för livsmedel som kan produceras i Sverige, 2004 tom kvartal 1 2020. I diagrammet ingår mejeri-produkter, kött, ägg och spannmålsprodukter. Grönsaker ingår inte på grund av brist på data. Källa: För åren 2004 till 2016 SCB, för 2017 till 2020 Nielsen.

Mejeri

FIGUR 3. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

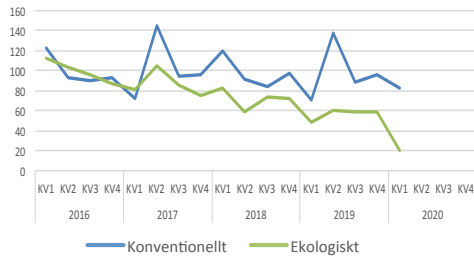
Ägg

FIGUR 4. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

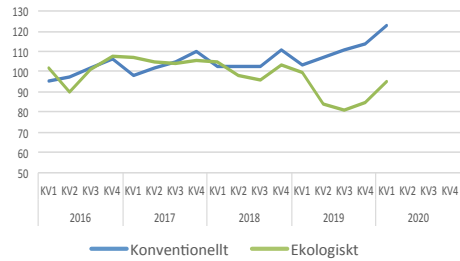
Trender i handeln

Lamm, färs och styckdetaljer

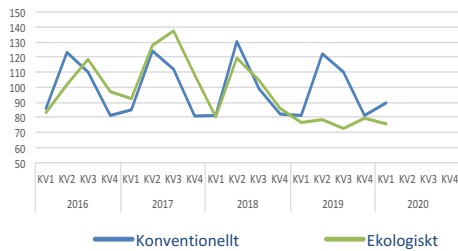
FIGUR 5. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Nöt, färs och styckdetaljer

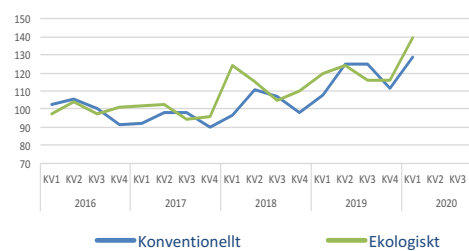
FIGUR 6. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Gris, färs och styckdetaljer

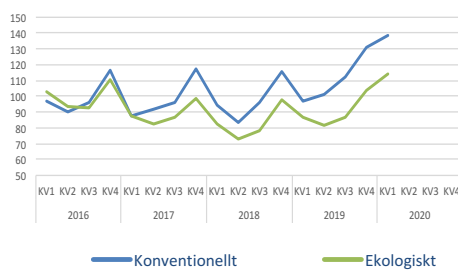
FIGUR 7. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Färs kyckling

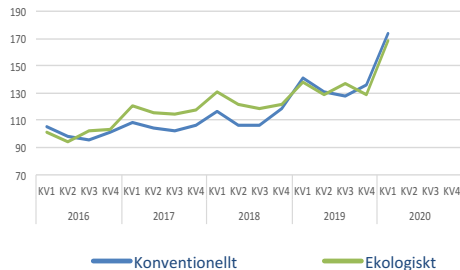
FIGUR 8. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Vetemjöl

FIGUR 9. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Havregryn

FIGUR 10. Indexerat försäljningsvärde i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

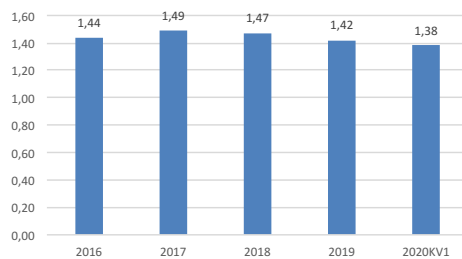
Merpris i handeln

Kapitel 2: Merpriset för ekomaten ligger fast

I det här avsnittet redovisas den genomsnittliga prisskillnaden i butik mellan några olika ekologiska och konventionella produkter. För flera produkter är merpriserna relativt stabila över tid. Merpriset för konsumtionsmjölken har sjunkit med fyra öre per liter om man jämför med snittet för hela 2019 och med nio öre per liter jämfört med hela 2018. Det är en rimlig utveckling med tanke på att det finns ett överskott av ekologisk mjölk i Sverige just nu. Också merpriset på ekologisk nöt- och fläskfärs har

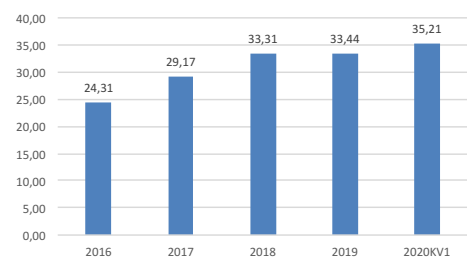
haft en sjunkande kurva sedan 2017. Färs kyckling, havregryn och smör- och margarin har gått i motsatt riktning med stigande merpriser i förhållande till konventionellt. Försäljningen av ekologiskt får- och lammkött i svenska butiker är nu så liten att det är svårt att dra några slutsatser av prisförändringar. Överlag är merpriserna för de ekologiska produkterna fortsatt höga, vilket är en bra utgångspunkt för affärsutveckling. Att handeln har höga marginaler på ekologisk mat bör öka intresset av att öka försäljningen.

Konsumtionsmjölk kr/liter

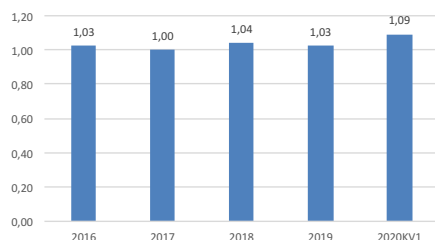
FIGUR 11. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Smör och margarin kr/kg

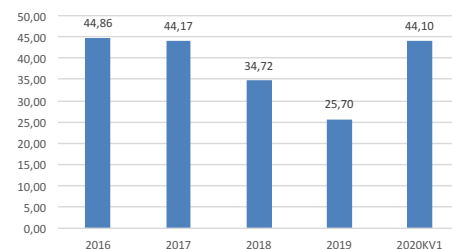
FIGUR 12. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Ägg kr/styck

FIGUR 13. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

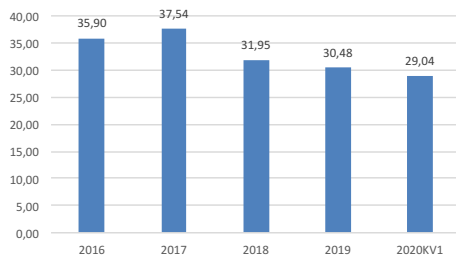
Lammfärs kr/kg

FIGUR 14. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

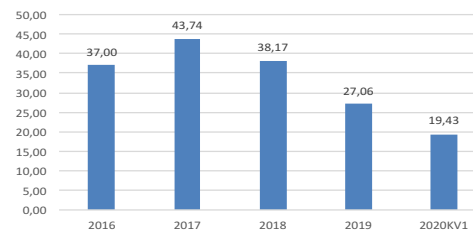
Merpris i handeln

Nötfärs kr/kg

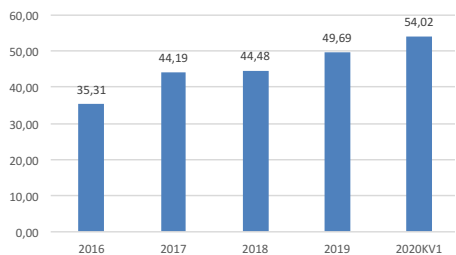
FIGUR 15. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Fläskfärs kr/kg

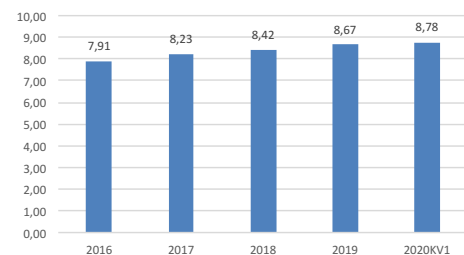
FIGUR 16. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Färs kyckling kr/kg

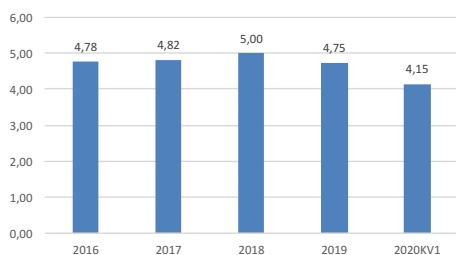
FIGUR 17. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Havregryn kr/kg

FIGUR 18. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Vetemjöl kr/kg

FIGUR 19. Merpris ex moms för ekologiskt i svensk dagligvaruhandel. Källa: Nielsen

Råvarans mervärde i butik

Kapitel 3: Vad blir prisskillnaderna omräknat till råvarupris hos ekobonden?

Ekologisk mat är en så kallad premiumprodukt. En sådan har vissa mervärden som kunden är beredd att betala extra för. Nära nog alla mervärden för ekologisk mat har sitt ursprung på den gård där grödorna har odlats och djuren fötts upp. För det får bonden extra betalt av den han säljer sin råvara till. Frågan är hur denna merbetalning relaterar till det merpris som kunden betalar i butiken?

För att belysa detta räknas i det här avsnittet prisskillnaderna i diagrammen i kapitel 2 om till vad det motsvarar i råvarupris, uttryckt i den enhet som används när produkterna säljs från gården. I stället för pris per styck som används för äggen i butiken, blir det i stället pris per kilo. Merpriset för köttfärs räknas om med hänsyn till hur mycket kött det går att få ut från en slaktkropp osv.

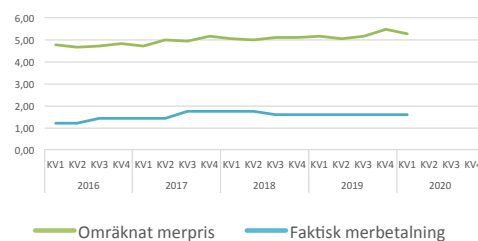
Med dessa beräkningar som underlag går det sedan att diskutera ett antal frågor. Hur fördelas mervärdet i livsmedelskedjan? Vilka marginaler tas ut och av vem? Finns det merkostnader för att hantera ekoprodukter i industriled och handel? Går det att öka de sålda volymerna genom sänkta priser i butik utan att det drabbar betalningen till bonden?

"Nära nog alla mervärden för ekologisk mat har sitt ursprung på den gård där grödorna har odlats och djuren fötts upp. För det får bonden extra betalt av den han säljer sin råvara till. Frågan är hur denna merbetalning relaterar till det merpris som kunden betalar i butiken?"

Ett underliggande antagande i de följande diagrammen är att påslagen genom hela kedjan är samma i kronor räknat (dvs att man inte tillämpar procentuella påslag) för både konventionella och ekologiska livsmedel. Vi antar till exempel att det inte kostar mer att transportera, skala, valsa, paketera och sälja ett kilo ekologiska havregryn än ett kilo konventionella. Vi tänker oss också att det inte kostar mer att transportera, slakta, förädla och sälja ett nötkreatur från en ekologisk gård jämfört med en konventionell. Och så vidare för alla olika produkter. Vi är öppna för att det kan finnas invändningar mot ett sådant sätt att tänka och räkna och välkomnar synpunkter och inspel med vars hjälp vi kan förbättra framtida rapporter.

I det följande kommenteras nötkött och mjölk mera utförligt i brödtexten, medan övriga produkter kommenteras intill respektive diagram.

Det ekologiska grynhavrets mervärde i havregryn

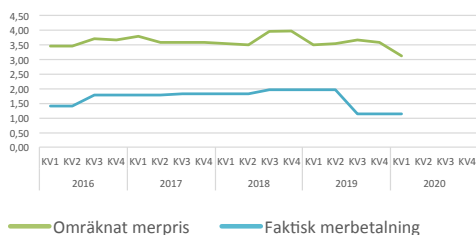

FIGUR 20. Av diagrammet framgår att råvaran ekologisk grynhavre under kvartal 1 2020 hade ett mervärde i butik på 5,27 kronor, en ökning med 11 öre jämfört med kvartal 1 2019. Den ekologiska bonden har under 2019 fått cirka 1,40 kronor mer per kilo. Knappt fyra kronor av merpriset hamnar därmed hos någon annan än bonden.

Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.

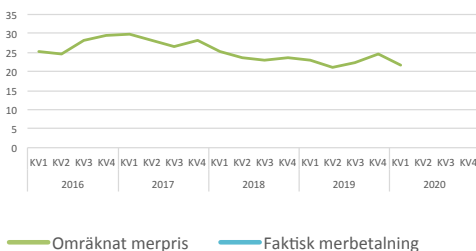
Råvarans mervärde i butik

Det ekologiska kvarnvetets mervärde i vetemjöl

FIGUR 21. Ekologiskt kvarnvet hade under kvartal 1 2020 ett mervärde i butik på 3,12 kronor per kilo, en minskning med 36 öre per kilo jämfört med kvartal 1 2019. Den ekologiska odlaren får cirka en krona mer per kilo. Det innebär att 2,10 av konsumenternas merbetalning hamnar hos någon annan. Tilläggas bör att vetemjöl i påse utgör en liten del av användningen av kvarnvet. En hel del går till förädlingsindustrin och hamnar i sammansatta produkter som bröd och färdigmat, där det är omöjligt att härleda råvarans mervärde. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

Det ekologiska nötköttets mervärde i nötfärs

FIGUR 22. Diagrammet visar den ekologiska nötfärsens merpris i butik omräknat till kronor per kilo slaktkropp. I kvartal 1 2020 var det 21,78 kronor per kilo. Merbetalningen till bonden saknas det tillförlitliga uppgifter om. Läs mer om nötkött i brödtexten till höger. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

En bonde som säljer ett nötkreatur till slakt får betalt för slaktkroppen. En sådan består till 25 procent av delar som inte är direkt säljbara i slutledet, till exempel ben, fett och senor. För att räkna om merpriset på nötfärs i butik till värdet för en hel slaktkropp har faktorn 75 procent använts. Ett merpris på till exempel tio kronor för färsen i butiken antas motsvara 7,50 kronor per kilo i bondeled.

För att beräkna merpriset i diagrammet nere till vänster har statistik från Nielsen använts. I denna kan man inte skilja på importerat och svenskt kött. Då en viss del av den konventionella nötfärs som säljs är importerad och sannolikt har ett lägre snittpris än den svenska konventionella färsen blir beräkningen av mervärdet inte helt rättvisande.

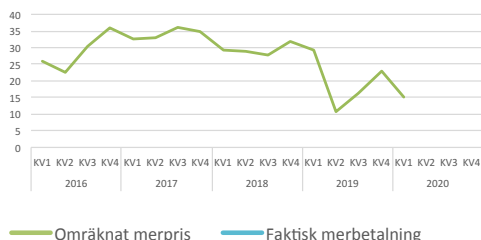
En snabb stickprovskontroll av merpriset för svensk ekologisk nötfärs, jämfört med svensk konventionell nötfärs, i några nätbutiker visar en prisskillnad i storleksordningen 10-20 kronor per kilo. Omräknat till bondepris betyder det 7,50 - 15 kronor per kilo. I verkligheten ligger merpriset på ekologiskt nötkött i bondeled på några få kronor, ibland inte ens det. Värt att notera är också att för styckade nötdetaljer är merpriset för ekologiskt kött cirka 60 kronor per kilo, det vill säga betydligt högre än för nötfärsen. Med hänsyn till det är merpriset för det ekologiska nötköttet i butik högre än det vi kalkylerar via nötfärsen.

Samtidigt finns det god tillgång till ekologiskt nötkött. Här kan man diskutera om prissättningen fungerar som den ska. I en perfekt ekonomi hade priset i butik sjunkit och de sålda volymerna ökat till dess att det inte fanns något överskott av ekologiskt kött längre.

Detta är värt att diskutera. En kombination av minskade marginaler per kilo i slakt- och/eller handelsled och ett ökat kampanjande för ekologiskt nötkött skulle kunna bana väg för att en större del av det ekologiska nötkött som de facto produceras i Sverige hade kunnat säljas som ekologiskt. Då hade handelns totala marginaler möjligen kunnat vara oförändrade (fler kilo med ett lägre påslag per kilo ger samma totala netto) samtidigt som vi hade utnyttjat en befintlig resurs på ett bättre sätt.

Råvarans mervärde i butik

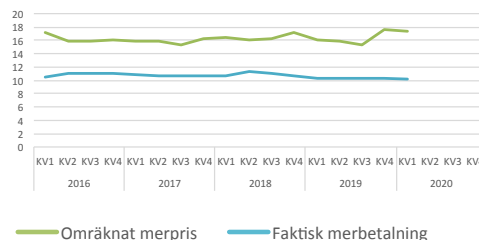
Det ekologiska grisköttets mervärde i fläskfärs

FIGUR 23. Diagrammet visar merpriset för råvaran i den ekologiska fläskfärsen jämfört med den konventionella. Under kvartal 1 2020 skilde det 15,16 kronor per kilo. Ingen uppdelning av svensk och importerad vara har kunnat göras.

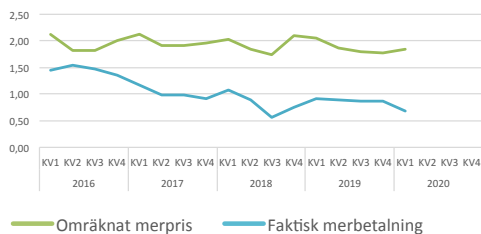
Merpriset på ekologisk gris i bondeled finns det inga offentliga uppgifter om. Vad gäller ekologiska grisar förekommer också en diskussion om möjligheten att utnyttja hela grisen. Utvecklingen av ett ekologiskt charksortiment har gått sakta, delvis kopplat till handelns ovilja att sälja charkprodukter med svensk råvara utan tillsats av nitrit. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

De ekologiska äggens mervärde som sålda ägg i butik

FIGUR 24. Diagrammet visar merpris för ekologiska ägg i butik omräknat till kronor per kilo ägg. Vid omräkningen från styckpris till kilopris har varje ägg beräknats väga 63 gram. Konsumenterna betalade under fjärde kvartalet 2020 17,26 kronor mer per kilo för de ekologiska äggen, medan merpriset till den ekologiska bonden låg runt 10 kronor. Med konventionella ägg avses snittpriset på den mix av burägg, ägg från frigående höns med mera som säljs i dagligvarubutikerna. Försäljningsvolymerna för ekologiska ägg inom dagligvaruhandeln har legat relativt stabila de senaste åren trots att merpriset i butik tenderat att öka något. Trots det och trots att Jordbruksverkets statistik över producerad mängd ekologiska ägg visar en minskad produktion, rapporteras det om ett överskott av ekologiska ägg. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

Den ekologiska mjölkens mervärde i konsumtionsmjölk och gräddprodukter

FIGUR 25. Diagrammet visar ekomjölkens merpris i butik för en kombination av konsumtionsmjölk och gräddor omräknat till kronor per kilo mjölkråvara. Fler kommentarer till höger. *Källa: Priser från Nielsen och egna beräkningar.*

Konsumtionsmjölk och gräddor ligger till grund för beräkningen av mervärdet på den ekologiska mjölkråvaran. Den här beräkningen räcker inte ensam för att sätta ett värde på den ekologiska mjölkråvarans mervärde, men kan vara en ingång till att diskutera frågan.

Av diagrammet framgår att ekomjölken i form av konsumtionsmjölk och gräddor i butiken säljs för cirka 1,84 mer per kilo mjölkråvara än konventionell (läs mer nedan om hur beräkningen har gjorts).

Det finns flera hänsyn att ta vid bedömningen av den här siffran. En första är att all den ekomjolk som vägs in av olika skäl inte avsätts som ekologisk. Det beror delvis på säsongvariationer där mejerierna måste kunna hantera efterfrågetoppar

Råvarans mervärde i butik

på ekologiska mejeriprodukter och därför under andra perioder kommer att ha en del överskott. En viss del av ekomjölken kan också gå förlorad i mejerianläggningarna när man byter från hantering av konventionell till ekologisk mjölk.

Just nu befinner sig sannolikt de flesta mejerier i en situation där man tagit in ett antal nya leverantörer i tron att försäljningen skulle fortsätta att öka. När den då tvärtom minskar så uppstår ett överskott av ekologisk mjölk. Om till exempel bara hälften av det som vägs in till mejeriet som ekologiskt kan säljas som ekologiskt så reduceras mejeriets utbyte av den invägda ekomjölken med hälften, det vill säga drygt 90 öre per kilo mjölk. Om däremot 70 procent av den invägda mjölken avsätts som ekologisk så blir råvarans mervärde med det här sättet att räkna 1,30 kronor per kilo mjölk.

En annan faktor att ta hänsyn till är att mixen av produkter som görs av ekologisk respektive konventionell mjölk är olika. Om vi till exempel hade använt smör i stället för grädde för att värdera fettet i mjölken hade merpriset för ekoråvaran varit högre än det som visas i diagrammet. Ett kilo ekologiskt smör i butiken kostade under kvartal 1 2020 35,21 kronor mer per kilo än konventionellt.

Ytterligare en aspekt på frågan om ekomjölkråvarans värde på marknaden är att den i högre grad används i de mest lönsamma segmenten. Det görs mycket lite ost på svensk ekologisk mjölk och ost är en hårt prispressad produkt som ofta ger lite betalt för den ingående råvaran.

I bedömningen av ekomjölakens netto för mejerierna behöver också vägas in merkostnader i insamlingsledet, där två linjer måste hållas separerade från varandra, vilket ger högre kostnader.

För Arla, som är det marknadsledande mejeriet i Sverige, används ekomjölken också som ett sätt att

bygga hela företagets gröna varumärkesprofil. Detta anges som en central del av strategin och används aktivt i den globala marknadsföringen av Arlas produkter. För den svenska råvarans del kan detta få stor betydelse i och med att exporten av ekologiskt mjölkpulver från Sverige har startat. Möjligheten att exportera ekologisk mjölk kan få stor betydelse för ekomjölkråvarans värde för Arla i framtiden.

Diskussionen ovan handlar enbart om att se på ekomjölakens värde i ett marknadsperspektiv. Hur stor del av mervärdet som hamnar hos mejerierna respektive handeln vet vi ingenting om. Och hur de kooperativa mejerierna väljer att betala sina leverantörer styrs av många andra hänsyn än mervärdet på marknaden. Klart är dock att i de länder där det finns renodlade ekomejerier så tenderar merpriset till de ekologiska mjölkleverantörerna att vara högre än i Sverige. Vi kan också konstatera att under kvartal 1 2020 sänktes merbetalningen till svenska ekologiska producenter med 18 öre per kg mjölk (från 86 till 68 öre). Detta samtidigt som merpriset för ekologisk mjölk i butik steg med 8 öre (från 1,76 till 1,84).

I underlaget har antagits att konsumtionsmjölken har en fetthalt på i genomsnitt 1,5 procent och grädden 25 procent. Mjölakens och gräddens merpris i butik har hämtats från Nielsen och där visat sig vara cirka 1,42 exklusive moms för konsumtionsmjölk och i underkant av fem kronor per liter för gräddprodukter.

Om man utgår från mjölakens naturliga fetthalt på drygt 4 procent och gör en fördelning mellan mjölk och grädde med ovanstående fetthalter så blir det 88,5 procent konsumtionsmjölk och 11,5 procent grädde. Det är med denna fördelning som merpriset på 1,84 kronor per liter för råvaran har beräknats. ■

